

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1969

Cilt : XVII

Yayın Komisyonu:

Prof. Mehmet KARASAN (*Dekan*)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDEN

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU

Doç. Dr. Mehmet HATİBOĞLU

Doç. Dr. Hüseyin ATAY

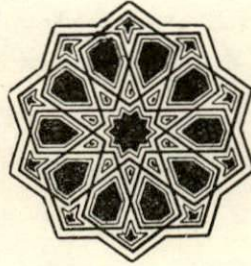
Yıl : 1969

Cilt : XVII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

1971 YILI

1971 YILI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1971

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, <i>Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri</i>	1
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İslâm Meşşâi, Felsefesinde İlk Adım</i> ..	29
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Nuseyriler</i>	51
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>'Ali ibn abi Talha'nın Tefsir Sahifesi</i>	55
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Memleketimizdeki İlim ve Din Anlayışı Üzerine</i>	83
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>'İlmu Uşuli'l-Hadis veya 'İlmu Mustalahil-Hadis</i>	117
Osman KESKİOĞLU, <i>Zuamâ'ul-İslâh=İslâhât Öncüleri Hakkında Görüşler</i>	137
Ali Himmet BERKİ, <i>İslâm'da Kaza Tarihi</i>	153
Prof. Dr. Şakir BERKİ, <i>İslâm Hukukunun Ana Hatları</i>	169
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi</i>	187
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Toprak ve İslâm</i>	201
Joseph L. HROMADKA, <i>Doğu Ortodoksluğu (çev.: Günay TÜMER)</i>	239
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'an'a Göre Münazara Metodu</i> ...	259
—, <i>Kurban Bayramı ve Felsefesi</i>	277
Doç. Dr. Necati ÖNER, <i>Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri</i>	285
Mustafa FAYDA, <i>Hicaz Kütüphaneleri</i>	305
<u>Kitap Tanıtma:</u>	
<i>Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler</i> (Doç. Dr. Hikmet TANYU)..	309
<i>Farabi</i> (Doç. Dr. Hüseyin ATAY)	315
<i>Usulu't-Tafsir Li Kitabillahi'l-Munir</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)	329
<i>Kitab'ut-Tabakat</i> (Mustafa FAYDA)	333
<i>Tarihu Halife b. Hayyat</i> (Mustafa FAYDA)	337
<i>Müsnedül-İmam Zeyd</i> (Abdülkadir ŞENER)	339
<i>İmam Nâfi', Râvileri ve Kıraâtları</i> (Demirhan ÜNLÜ)	349

İmam Zeyd b. Ali, Müsned, Mensûrâtü Dâri Mektebeti'l-Hayat, Beyrut (Lübnan), 1966, s. 1 - 518.

Eserin müellifi İmam Zeyd (Ö. 122 H.), babası Ali Zeynelâbidin ve dedesi Kerbelâ şehidi Hüseyin vasıtasıyla Hz. Ali'nin torunu olup Ehl-i Beyt'e lâıyk, bilgin, yiğit ve son derecede sağlam bir şahsiyet sahibi idi. Emevî hükümdarı Hişam b. Abdulmelik (Ö. 125 H.)'e karşı Küfe'de ayaklandığı için, hemen hemen bütün taraftarlarıyla birlikte, şehid edilmiştir. Babasının yanında savaşa katılmış olan oğlu Yahya, Horasan'a kaçarak, bu arada hayatını güçlkle kurtarabilmiştir.

İmam Zeyd'in ataları vasıtasıyla dedesi Hz. Peygamber'den yapmış olduğu rivayetlerden ibaret olan bu eseri hıfz edip gelecek nesillere ulaştıran Ebu Halid Amr b. Halid el-Vâsıtî (yaklaşık olarak Ö. 150 H.)'dir. İmam Zeyd'in bu değerli eserini Ebu Halid'in tek başına rivayet ettiği ve Ebu Halid'den de onu, İbrahim b. Zibrikan et-Teymî el Kufî'nin yine tek başına nakledişi, bir kısım tartışmalara yol açmışsa da, Zeydiler¹, bu eserin İmam Zeyd'e ait oluşundan aslâ şüphe etmezler; çünkü İmam Zeyd'in en yakın dost ve öğrencilerinden çoğu kendisiyle birlikte şehit edilmiş ve ancak O'ndan bu kitabı dinlemiş olanlar arasında Ebu Halid kurtulmuştur. Nitekim bu kitabın tamamını Ebu Halid'den rivayet eden İbrahim b. Zibrikan, O'na, "sen bunu, yalnız başına İmam Zeyd'den nasıl işittin?" diye sormuş; O da, "Zeyd'in bunu dinleyen bütün öğrencileri öldürüldü, ancak ben kurtuldum". demiştir. (Bak. Müsned, s. 380)

İmam Zeyd'den Ebu Halid'in ve O'ndan da İbrahim b. Zibrikan'ın yapmış olduğu rivayetler, "el-Mecmû'u'l-Fıkhî" ve "el-Mecmû'u'l-Hadîsi" olmak üzere iki kitap teşkil eder. Bizim burada tanıtmaya çalıştığımız eser, "el-Mecmû'u'l-Fıkhî" adını alan kitaptır. Ne var ki elimizdeki nushayı yayımlayan Abdulvâsi' b. Yahyâ el-Vâsi'i, ona, "Müsnedü'l-İmam Zeyd" adının

¹ Zeydiler, İmam Zeyd'e bağlı olan şiielerdir ve bugün Yemen halkının büyük çoğunluğunu teşkil etmektedirler. İmam unvanını taşıyan Yemen kralları da, İmam Zeyd soyundan gelmedirler. Zeydî mezhebi, Sünnî mezheblere, özellikle fıkıh bakımından Hanefî mezhebine çok yakındır.

veriliş sebebini önsözünde açıklamıyor; ancak bu kitabın “el-Mecmû’u’l-Fıkhî” adıyla bilindiğini ve bazılarının buna, “Müsned” ismini verdiğini kaydetmekle yetiniyor (s. 17).

Öte yandan bu “el-Mecmû’u’l-Fıkhî”nin bir yazma nushasının Arapça metni, E. Griffini tarafından 1919’da İtalya’nın Milano şehrinde, “Corpus Juris di Zaid b. Ali” adıyla İtalyanca önsöz ve dipnotlar eklenerek yayımlanmıştır².

Gerek bu yayımın ve gerekse İmam Zeyd’in 1340 H. yılında Kahire’de basılmış olan “Müsnedü’l-İmam Zeyd” adlı eserinin³ nushalarını bulamadığımız için yazımızın konusunu teşkil eden eser ile onlar arasında ne gibi farklar bulunduğunu tesbit etme imkanımız olmadı.

Ayrıca İmam Zeyd’in “el-Mecmû’u’l-Fıkhî”sinin, Şerafüddin Huseyn el-Haymî es-San’ânî (Ö. 1221 H./1806 M.)’nin buna yazmış olduğu “er-Ravdu’n-Nadîr Şerhu Mecmû’u’l-Fıkhî’l-Kebîr” adlı şerhiyle birlikte 1348–1349 H. yılında, Kahire’de tekrar basıldığını görüyoruz⁴. Ne yazık ki biz, bu eseri de elde edemedik.

Şimdi elimizdeki matbu nushayı inceliyerek, okuyucularımıza bir fikir vermeye çalışalım. Eseri, bir kısım önemli dipnotlar ilave ederek basıma hazırlayan Abdulvâsi’ b. Yahyâ el-Vâsi’î el-Yemânî, ona 36 sahifelik bir önsöz yazmış ve eserin pek çok şerh ve hâşiyeleri bulunduğuna işaret ettikten sonra bu önsözü üç bölüme ayırmıştır. Birinci bölümde, İmam Zeyd ile eserin ilk râvisi olan Ebu Halid’in haltercemesini verdikten sonra, Ebu Halid’e yöneltilen ithamların yersizliğini ve “el-Mecmû’u’l-Fıkhî” adını alan bu “Müsnedü’l-İmam Zeyd”i, Abdulaziz b. İshak el-Bakkal b. Ca’fer el-Bağdâdî (273–363 H.)’nin ünlü kadı ve bilgin Ebu’l-Kâsim Ali b. Muhammed en-Nehaî (Ö. 324 H.)’den rivayet yoluna cem ve tertip ettiğini (s. 13, 14) belirtmektedir. İkinci bölümde bu “Müsned” üzerindeki tartışmaları söz konusu yapmış ve bunun tedvin edilmiş bulunan ilk fıkıh kitabı olduğunu savunmuştur. Üçüncü bölümde ise, İmam Zeyd’e mensup Ehl-i Beyt bilgileri ile onların eserlerini tanıtmış ve bunlardan basılmış olanlar hakkında bilgi vermiştir⁵.

2 Bu eseri tenkitli olarak yayımlayarak ilim alemine tanıtan E. Griffini, elde ettiği yazma nushayı, Milano’daki Amerosiana Kütüphanesinin Güney Arabistan’a ait yazmalar koleksiyonunu incelerken bulmuştur. (C. Brockelmann, GAL., S.I, s. 313, 314).

3 Brockelmann, aynı eser, s. 314.

4 Muhammed Yusuf Musa, Tarihu’l-Fıkhî’l-İslamî, Kahire, 1958, s. 196, 299.

5 Bu arada, Ahmed Davudoğlu tarafından bazı ilave ve çıkarmalar yapılarak terceme ve telif edilip “Selamet Yolları” adıyla dört cilt halinde basılmış olan (Sönmez Neşriyat, İstanbul,

Abdolvâsi' b. Yahyâ, önsüzünü bitirirken, bu eseri, Yemen ulemâsından on ayrı yoldan ve özellikle 1315 yılı Zülka'de ayında hocası kadı Hüseyin b. Ali el-Umerî'den, başından sonuna kadar kırâat ve sema' (okuma ve dinleme) suretiyle rivayet ettiğini belirttikten sonra, İmam Zeyd'e kadar ulaşan isnad zincirini saymıştır (s. 34, 35).

Eserin metnine geçmeden önce, Mısır ulemâsından Şeyh Muhammed Bahit, Abdulkadir b. Ahmed Bedran ve Abdulmu'tî es-Sekâ eş-Şafîî'nin kitap hakkındaki takrizleriyle Mısır'ın eski müftülerinden Bekr b. Muhammed Aşur es-Sadafî el-Hanefî tarafından, İmam Zeyd ve Zeydî mezhebine dair sorulan bir soru üzerine verilmiş olan 23 Şevval 1328 tarihli fetvâ⁶ ve Camî'u'l-Ezher şeyhi Selim el-Bişrî (Ö. 1335 H/1917 M.)'nin bu fetva muhteviyatını onayhyan yazısının suretleriyle karşılaşmaktayız (s. 45-47).

El-Mecmû'u'l-Fıkhî'nin Metni, Kitabın 49 - 429. sahifelerini teşkil etmekte olup şu ana bölümlerden ibarettir.

- 1- Temizlik (كتاب الطهارة).
- 2- Namaz (كتاب الصلاة),
- 3- Cenazeler (الجنائز ”),
- 4- Zekât (الزكاة ”),
- 5- Oruç (الصيام ”),
- 6- Hacc (الحج ”),
- 7- Ahm-Satım (البيوع ”). Bu bölümde ticaret hukuku, şüf'a

hukukları ve ortaklaşa tarım işleri açıklanmaktadır.

8- Şirket (كتاب الشركة). Bu bölümde de şirketlerden başka rehin, icar, havale, kefalet ve vekalet gibi konular ele alınmaktadır.

9- Şehadet (كتاب الشهادات). Bu bölüm, tanıklık, beyyine (delil) ve kzaâ (yargı) konularını içine almaktadır.

1967) "Bülûgu'l-Meram" şerhi "Sübülü's-Selam"ın yazarı Muhammed b. İsmail (Ö. 1182 H.) ile "Neylü'l-Evtar Şerhu Münteka'l-Ahbar" ve "İrşadü'l-Fuhul fi Tahkîk'l-Hakkı fi İlmi'l-Usul" gibi eserlerin yazarı Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (Ö. 1255 H.)'nin adları dikkati çekmektedir.

6 Bu fetvada kısaca, İmam Zeyd ve Zeydî mezhebi tanıtılmakta, İmam Zeyd'in kimlerden rivayetler yaptığı ve hangi muhaddislerin O'ndan rivayetlerde bulunduğu, O'nun Ehl-i Beyt'e mensup olup Kur'an ve Sünneti hakkıyla bilen, zühd ve takva sahibi bir şahsiyet olduğu anlatılmaktadır.

- 10- Evlenme (كتاب النكاح),
 11- Boşanma (” الطلاق),
 12- Cezalar (” الحدود),
 13- Savaş ve hükümleri (كتاب السير),
 14- Miras hukuku (الفرائض). Vasıyet ve vakıflarla ilgili hükümler de bu bölüme girmektedir.

Bu bölümlerden sonra eserde, bilginlerin üstünlüğü (باب فضل العلماء), ihlas (باب الاخلاص) ve çeşitli konulara dair bazı hadis ve rivayetleri içine alan bir bab (باب) yer almaktadır (s. 382-429).

Şu son üç bab istisnâ edilirse, aşağı yukarı diğer mezheplerin fıkıh kitapları da bu ana bölümlerden meydana gelmektedir. Ancak bu eserin orijinal yönü, hemen hemen bütün paragrafların, حدثني زيد بن علي عن ابيه, عن جده عن علي عليهم السلام “Bana Zeyd b. Ali babasından, O da dedesinden, O da Ali'den - Tanrı'nın selamı onlara olsun - şöyle anlattı:” diye bir isnadla başlaması ve ekseriyâ Hz. Peygamber'in hadisleriyle Hz. Ali'nin hüküm ve fetvalarını ihtiva etmesidir. Kimi paragraflarda İmam Zeyd'in kendi görüşü verilmekte ve ara sıra da, Ebu Halid tarafından “Zeyd b. Ali'den sordum...”, “Zeyd b. Ali dedi ki...” gibi sözlerle paragrafa girilmektedir.

Metnin ilk paragraf ve isnadı, aynen şöyledir:

حدثني عبدالعزيز بن اسحاق بن جعفر بن الهيثم القاضي البغدادي قال :
 حدثنا ابو القاسم علي بن محمد النخعي الكوفي قال : حدثنا سليمان ابن ابراهيم
 بن عبيد الحاربي قال : حدثني نصر بن مزاحم المنقري العطار قال : حدثني
 ابراهيم بن الزبرقان التيمي قال : حدثني ابو خالد الواسطي رَحِمَهُمُ اللهُ
 تعالى قال : حدثني زيد بن علي عن ابيه علي بن الحسين عن جده الحسين
 بن علي عن أمير المؤمنين علي بن ابي طالب عليهم السلام قال : رأيت رسول الله
 صلى الله عليه وسلم توضأ فغسل وجهه وذراعيه ثلاثاً ثلاثاً وتمضمض
 واستنشق ثلاثاً ثلاثاً ومسح برأسه وأذنيه مرة وغسل قدميه ثلاثاً. قال ابو
 خالد رحمه الله : وسألت زيدا بن علي عليه السلام عن الرجل ينسى مسح رأسه
 حتى يجف وضوءه قال عليه السلام : يعيد مسح رأسه ويجزئه ولا يعيد
 وضوءه .

"Bana, Abdulaziz b. İshak b. Ca'fer b. el-Heysem el-Kâdî el-Bağdâdî anlattı ve şöyle dedi: Bize, Ebu'l-Kâsim Ali b. Muhammed en-Nehâî el-Kûfî anlattı ve şöyle dedi: Bize, Süleyman b. İbrahim b. Ubeyd el-Muhâribî anlattı ve şöyle dedi: Bana, Nasr b. Müzahim el-Minkarî el-Attar anlattı ve şöyle dedi: Bana, İbrahim b. Zibrikan et-Teymî anlattı ve şöyle dedi: Bana, Ebu Halid el-Vâsî - Tanrı hepsini yarlığasın - anlattı ve şöyle dedi: Bana, Zeyd b. Ali, babası Ali b. el-Huseyn'den, O da dedesi el-Huseyn b. Ali'den, O da Emîr'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Talib'den -Tanrı'nın selamı onlara olsun- şöyle anlattı: O (Ali b. Ebî Talib) demiştir ki: 'Hz. Peygamber'in - Tanrı, O'na salat ve selam etsin - abdest alıp yüzünü ve ayaklarını üçer kere yıkadığını, ağız ve burnuna üçer kere su verdiğini, baş ve kulaklarını birer kere meshettiğini ve ayaklarını üçer defa yıkadığını gördüm.' Ebu Halid - Tanrı O'nu yarlığasın - şöyle demiştir: 'Abdesti kuruyanadek başına meshetmeyi unuttan birisi hakkında Zeyd b. Ali'den - Tanrının selamı O'na olsun - sordum.' O da, 'başına mesheder, bu ona yeter, abdestini yenilemez.' dedi." (s. 49 vd.)

Burada isnad, Abdulaziz b. İshak ile başlamaktadır. Abdulvâsi' b. Yahyâ el-Vâsi'i, Abdulaziz b. İshak'tan kendisine kadar olan isnadı önsözünde (s. 34, 35) ve başka bir isnadı da, el-Mecmû' metninin sonunda (s. 431, 432) vermektedir ki bu ikinci isnad zinciri, İmam Mansur Billah el-Kâsim b. Muhammed (Ö. 1029 H.)'in torunlarından ve San'â vakıflar nâzırı olan Kasim b. Huseyn b. Muhammed b. Ahmed ile başlayıp İmam Zeyd'e kadar ulaşmakta ve nihayetinde, "Cemaziyelâhir 1339 H. tarihinde Yemen'in San'â şehrinde yazıldığını" gösteren bir ibare taşımaktadır.

Eserin 437-504. sahifelerinde, Abdulvâsi' b. Yahyâ el-Vâsi'i tarafından tertiplenen ve İmam Ca'fer es-Sadık'ın torunu ve Musa el-Kâzım'ın oğlu Ali Rıza (Ö. 203 H.)'nin Müsnedi (Müsnedü'l-İmam Ali er-Ridâ) yer almaktadır. Abdulvasi', bu ikinci "Müsned" in râvîleri arasında Hafız İbn-i Asâkir ve Hafız Beyhakî'nin bulunması sebebiyle, onun Mısır, Şam ve diğer İslam ülkelerinde de itibar ve kabule mazhar olduğunu söylemektedir (s. 435).

Bu Müsned'in babları da şu konulara dair hadis ve haberleri içine almaktadır:

- 1- Zikir ve İlim,
- 2- Ezan,
- 3- Beş vakit namaz'a teşvik ve cenaze namazı,
- 4- Ehl-i Beyt'ten Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve diğerlerinin faziletleri,

- 5- Mü'minin üstünlüğü ve güzel ahlâk,
- 6- Yiyecekler, meyveler ve güzel kokular,
- 7- Ana ve babaya iyilik ve akrabaları ziyaret,
- 8- Aldatma, gıybet ve koğuculuk'tan sakındırma,
- 9- Savaşçılık ve cihad'ın faziletleri,
- 10- Çeşitli konulara dair hadisler.

Esere ilave edilen bu Müsned'de geçen hadislerin, ayrıca hangi Sünnî muhaddisler tarafından rivayet ve tahrir edildiğini gösteren hâşiyelerin çoğu, Kadî Muhammed b. Ahmed Meşham (Ö. 1181 H.)'den alınmış olup bunlara ilaveten Abdulvâsi' de, bazı tahric ve izahları kendisi dipnot halinde vermiştir.

Gerek İmam Zeyd'in Müsned'inde, gerekse Şiiilerin İmamiyye (Ca'feriyye) koluna mensup olan İmam Ali Rıza'nın Müsned'inde rivayet edilmiş olan hadis ve haberler, pek az farklarla, Sünnîlerce meydana getirilmiş bulunan hadis mecmualarında da mevcuttur ve iyi bir karşılaştırma sonunda bu hususu daha açık bir şekilde tesbit ve ifade etmek mümkündür. Belki bu gibi ciddi çabşmalar sayesinde, kör bir mezhep taassubu ile müslümanların birbirlerine karşı İslâm'dan çıkmış kimseler gözüyle bakmalarının yanlışlığı gösterilmiş ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında müslümanlar arasında düşmanlık yerine, manevî yakınlık, sevgi ve yardımlaşma duygusu canlandırılıp geliştirilmiş olur.

Makalemizi bitirmeden önce, burada, bir örnek olmak üzere, İmam Zeyd'in Müsned'inin Nikâh bölümünden bir sahifesinin metin ve tercemesini sunmak istiyoruz.

قال ابو خالد رحمه الله تعالى سألت زیداً بن علی (ع م) عن نکاح الأکفاء فقال : الناس بعضهم اکفاء لبعض عربیهم وعجمیهم وقرشیهم وهاشمیهم اذا أسلموا وآمنوا فدینتهم واحد لهم مالنا وعلیهم ما علینا دماؤهم واحدة وديانتهم واحدة وفرائضهم واحدة لیس لبعضهم علی بعض فی ذلك فضل وقد قال الله عز وجل : « ولا تنکحوا المشرکین حتی یؤمنوا » فإذن للمؤمنین جمیعاً العربیّ والعجمیّ أن ینکحوا بنات المشرکین جمیعاً عربیهم وعجمیهم اذا أسلموا. وقد تزوج زید بن حارثة وهو مولیّ زینب بنت جحش قرشیة

وتزوج بلال هالة بنت عوف اخت عبدالرحمن بن عوف وتزوج رزيق مولى رسول الله (ص) عمرة بنت بشر بن أبي العاص بن أمية وتزوج عبد الله بن رزاح مولى معاوية بنتاً لعمر بن حريث وتزوج عمار بن ياسر اختاً لعمر بن حريث وتزوج ابو مجذام ابن ابى فكيهة امرأة من بنى زهرة .

قال زيد بن علي (ع م) سألنا اهل النخوة و الكبر من العرب فقلنا أخبرونا عن نكاح العجمي للعربية حرام هوأم حلال؟ فقال بعضهم حلال وقال بعضهم حرام . فقلنا لهم أرأيتم ان ولدت ولدأ هل يثبت نسبه؟ قالوا نعم ، قلنا اذاً حلال لانه لو كان حراماً لم يثبت نسبه أرأيتم ان طلقها قبل أن يدخل بها لها عليه نصف الصداق؟ أرأيتم ان دخل بها هل يكون لها المسمى أو مهر مثلها؟ أرأيتم ان دخل بها هذا الأعجمي هل يحل لها ذلك الزوج الذى قد طلقها ثلاثاً؟ أرأيتم ان مات وله مال هل تؤرثونها منه؟ أرأيتم ان رضى بهذا ابوها او اخوها هل هو جائز أو باطل؟ هذا كله جائز و هو نكاح حلال .

“Ebu Halid - Tanrı O'na rahmet eylesin - demiştir ki: Zeyd b. Ali (A. S.)'den küfüv⁷ kimselerin evlenmeleri hakkında bir soru sordum. O da şöyle dedi: İnsanlar, eğer İslâm'ı kabul etmiş ve mü'min iseler, ister Arap olsunlar, ister Araptan başkası olsunlar, ister Kureyşli, ister Haşimî olsunlar, birbirlerine küfüv (denk) dirlere; çünkü dinleri birdir; bizim lehimize olan şeyler onların da lehine ve bizim aleyhimize olan şeyler onların da aleyhindedir. Müslümanların kanları bir, diyetleri bir, vazifeleri birdir. Bu konuda kimisinin kimisine bir üstünlüğü yoktur. Allah Teâlâ, “İman etmedikçe müşriklerle (kadın veya kızlarımızı) evlendirmeyin...”⁸ buyurmuştur. O halde İslâm'ı kabul ederlerse, hangi ırktan olurlarsa olsunlar, müşriklerin kızlarıyla Arap olan ve Arap olmayan bütün mü'minlerin evlenme hakları vardır. Nitekim Zeyd b. Harise, azath köle olduğu halde, Kureyşli olan Zeynep binti Cahş ile evlenmiştir; Bilal, Abdurrahman b. Avf'in kızkardeşi Hâle ile evlen-

7 İslâm Hukukunda, birbiriyle evleneceklerin bazı yönlerden yekdiğerine denk olmasına “küfüv” (Çoğulu: ekfâ) denilmektedir.

8 Bakara Suresi, 221.

miştir. Hz. Peygamber'in azatlısı olan Ruzeyk, Bişr b. Ebî'l-As b. Ümeyye'nin kızı Amra ile evlenmiştir; Muaviye'nin azatlısı olan Abdullah b. Razâh, Amr b. Hureys'in kızıyla evlenmiştir; Ammâr b. Yâsir, Amr b. Hureys'in kızkardeşiyle evlenmiştir; Ebu Miczâm b. Ebî Fûkeyhe de, Zühre oğullarından bir kadınla evlenmiştir.

"Zeyd b. Ali (A.S.) şöyle demiştir: Arablardan burnu havada olan gururlu kimselerden sorduk ve dedik ki: Arap olmayan birisinin Arap kızı ile evlenmesi helal midir, yoksa haram mıdır? bize söyleyin. Kimisi haramdır, kimisi helaldir, dedi. Biz ise, size göre, o bir çocuk doğursa nesebi sabit olur mu? dedik; evet, dediler. Biz de, öyleyse, dedik, helaldir; çünkü haram olsaydı nesebi sabit olmazdı. Size göre, kocası onu zifaktan önce boşarsa, mehrinin yarısını vermesi gerekmez mi? Size göre, zifafa girmişse onun tesbit edilmiş olan mehir veya mehr-i misil hakkı yok mudur? Size göre, bu Arap olmayan kişi, onunla zifafa girerse, onun kendisini boşayan önceki kocası ile tekrar evlenmesi helal değil midir? Kanaatinize göre siz, o ölse ve malı kalsa, Arap kızını ona mirasçı yapmaz mısınız? Yine size göre, Arap kızının babası veya kardeşi razı olsalar, bununla nikâh caiz midir, batıl mıdır? İşte bütün bunlar caiz ve o, helal bir evlenmedir." (s. 308, 309).

Terceme ve metnini verdiğimiz bu iki paragraf, birbiriyle evlenecek eşler arasındaki küfûv (denk) olma konusunu ele almaktadır. Burada, bütün müslümanların birbirine denk olup Kureyşli, Haşimî, Arap olan ve Arap olmayan her müslümanın birbirinden kız alıp vermesi için hiçbir sakınca olmadığı belirtilmektedir.

Öte yandan Hanefî mezhebine göre, evlenecekler arasında kefaet (küfûvlük), şu dört hususta muteberdir:

1) Soy. Meselâ, Kureyşliler birbirlerine küfûv olduğu gibi, diğer Arablar da birbirine küfûvdurlar. Arap olmayanlar, kendi aralarında küfûv olup Araplara küfûv değildirler. Hür müslümanlar da, köle müslümanlara küfûv sayılmazlar.

2) Din. Gayrimüslimler, müslümanlara küfûv olmadığı gibi, fâsık bir erkek de, dindar bir kadına küfûv değildir.

3) Mal. Mehir ve nafakasını temin edemeyecek kadar fakir olan kimse, zengin bir kadına denk olamaz.

4) Sanat ve meslek. Sözcüleri, süpürgeci, sarraf veya fabrikatör kızına denk değildir⁹.

9 Muhtasarul-Kudurî ve şerhi el-Lübab, 2. bastı, Mısır, 1951, c. 2, s. 194.

İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kadın, kendisine küfüv olmayan bir erkekle evlenirse ve bu arada emsalinden az bir mehr'e razı olursa, böyle bir nikâhı feshettirmek için velilerinin itiraz hakkı vardır¹⁰.

Görülüyor ki Ebu Hanife ve arkadaşları, toplumsal anlayış ve şartlarla, aile içinde geçimi bozacak şeylere yer verilmemesine dikkat ederek, küfüvlük meselesine önem vermektedirler. İmam Zeyd ise, İslâm'ın eşitlik prensibinden yürümekte ve küfüvlük konusunda sadece mü'min ve müslüman olmanın yeterli olduğunu söyleyerek, birlikte yuva kurmaya karar verenlerin arasına girilmemesi gerektiğini belirtmektedir. İmam Zeyd'in görüşü, İslamiyetin ruhuna tamamen uygundur. Ancak İmam Ebu Hanife de, görüşünü, toplumsal gerçeklere dayandırmakta ve ileride bozulma ihtimali olan bir evliliğe önceden engel olunmasının daha iyi olacağını ileri sürmektedir.

Abdülkadir ŞENER

10 Aynı eser, s. 195.